

Ceza Hukuku ve Biyoetik

Sevda Aydın Karimova

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Hukuk ve İnsan Hakları Enstitüsü
Doktora Öğrencisi

Modern dönemde bilim ve teknolojinin özellikle biyoloji ve tıp alanındaki gelişimi, insan hayatının ve sağlığının korunması yönündeki başarılar; hukuk, felsefe, etik, biyoloji, genetik, tıp, teoloji ve diğer bilimlerin kesişim kümesinde olan biyoetiğin ortaya çıkması ve gelişimi için zemin oluşturmuştur.

Bioetiğin bir bilim alanı ve toplumsal ilişkiler sistemi olarak oluşması ve gelişimi, ceza hukuku bilimi ve ceza hukuku uygulaması ile de sıkı sıkıya bağlıdır. Başka bir deyişle biyoetik, ceza hukuku uygulamasının oluşturduğu etik ve felsefi değerleri de göz önünde bulundurarak biyoloji, tıp ve teknolojinin gelişimini sağlayan bilim ve uygulama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Tıp ve biyolojinin hızlı gelişimi; ötanazi, kürtaj, organ ve doku nakli, in vitro fertilizasyon ve yeni doğum tekniklerinin uygulanması, taşıyıcı annelik, gen mühendisliği, klonlama, yapay zeka, akıllı robotların yapılması gibi gelişmeler yeni sorun alanları ortaya çıkarırken, insan hayatının ve sağlığının korunması için yeni perspektifler açmakta, insan hayatına ve sağlığına, insan hak, özgürlük ve çıkarlarının korunması mekanizmalarının ve standartlarının varlığına da ciddi tehditler oluşturmaktadır.

Tüm dünyada bilim insanları insan hayatının en üst değer olması konusunda hemfikirdir. Dünya topluluğu, politikacılar, biyologlar, bilim insanları, tıp uzmanları, hukukçular, din adamları, filozoflar vb. bu alanda ortak paydayı bulmaya çabalamakta ve “bilim gelişsin, aynı zamanda onun başarıları insanın hayatına ve sağlığına tehdit oluşturmasın” diye yol almaktadırlar. Problemin etik, felsefi, hukuki, biyolojik yönlerinin araştırılması ile bu ilişkilerin düzenlenmesi için uluslararası hukuki mekanizmalar oluşturulmaya, prensipler ve standartlar belirlenmeye çalışılmaktadır. Uluslararası seviyede insan hakları ve biyoetiğin hukuki yönleri Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Dünya Tabipler Birliği belgelerinde genel olarak belirlenmiştir. Biyoetik değerlerin çiğnenmesi, kuralların ihlali kriminalize edilmiş, suç olarak kabul edilmiştir. Bütün ülkelerin ceza mevzuatında insan hayatının korunması ve sağlık hakkı yer almıştır.

Alandaki en önemli ve uyulması zorunlu uluslararası belgeler sırasında Biyoloji ve tıbbın uygulanması bakımından insan hakları ve insan

haysiyetinin korunması Sözleşmesi: İnsan hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (OVİEDO, 1997), Tıbbi ürün sahteciliği ve halk sağlığına tehditler içeren benzeri suçlar hakkında Sözleşme (Medicrime Convention, 2011), İnsan organlarının ticaretine karşı Sözleşmesini (2015) özellikle belirtmek gerekiyor.

Bazı yaklaşımlara göre biyoetik ve ceza hukukunun kesişim noktası olarak görülen Nürnberg süreçlerinde, işgal edilmiş ülkelerin sivilleri ve esirler üzerinde, onların rızası olmadan ölüme, gaddarlığa, işkenceye ve diğer insanlık dışı koşullara maruz bırakıldıkları tıbbi deneylerin yapılması gibi savaş suçu ve insanlığa karşı işlenen suçlarda yer almakta ittiham olunan, 23 bilim insanı, hekim ve tıp çalışanlarının mahkeme süreci bir daha göstermektedir ki, hekimler için belirlenmiş meslek etiği ilkeleri her zaman güvenilir koruyucu değildir, araştırmacı – bilim insanının vicdanı da tıbbi-biyolojik araştırmaya kontrol ve bu deneylere maruz kalan kişilerin sağlığının korunması için güvenli bir limit olarak yeterli değildir.

Bioetik değer ve ilkelerin korunması, ayrı ayrı tıbbi – biyolojik deneylerin insan hak ve özgürlükleri temelinde doğru düzenlenmesi için, uluslararası hukukta ve ulusal ceza mevzuatında onlara karşı yönelmiş eylemlerin kriminalize edilmesine, suç olarak zamanında tespit edilmesine gereksinim vardır, ki sonradan hiç kimse gerçekleşen «anti-biyoetik» eylemlerden dolayı yargılanıp cezalandırılırken Nürnberg davasındaki gibi «suçta ve cezada kanunilik ilkesi»nin ihlal edildiğini iddia edemesin.

Bir etik ve hukuki sorun, eylem haline geldiğinde değil, daha öncesinde tartışılmalı ve önemi alınmalıdır.

Bioetik değerlere zıt olan, insan hayatına, sağlığına, onuruna ve özgürlüğüne zarar verebilecek eylemler suç sayılmalı mıdır? Peki, bu eylemlerin suç olarak kabul edilmesi bilimin gelişimini engellemez mi? Genel anlamda belirtmek gerekiyor ki, insan kaderi ve saygınlığı, bilimin ilerlemesi için feda edilemez. Aynı zamanda, bilimin gelişiminin karşısında durmak da çok sayıda insanlık için önemli olayın gelişimini ve hastalıkları tedavi etmenin yolunu kesmek olarak düşünülebilir.

İnsanın ve insanlığın kaderini, bilimin ilerlemesini kendi hayatının anlamı olarak kabul eden bilim insanının ellerine tamamen bırakmak da iyi bir yol gibi görünmemektedir.

Devlet, vatandaşlarının milli-manevi değerlerini ve insan onurunu korumak için kendi iradesini kanun şeklinde ifade etmelidir. Bunun için ise, ceza hukuku alanında uluslararası bir sözleşme (Konvensiyon) olmalı ve yeni gelişmelerle ilgili ihlaller, ülkelerin iç

hukukunda, ceza mevzuatında suç olarak belirlenmelidir. Geçmiş çok eskilere dayanan ceza hukuku ile yeni bir bilim alanı ve sosyal ilişkiler sistemi olan biyoetiğin evrensel değerleri korumak, insan hakları ve özgürlüklerini sağlamak açısından genel birçok araştırma konusu mevcuttur. Bütün bu problemlerin etik ve hukuki açıdan çözüm bulması, bunlarla ilgili ilişkilerin yasal sınırlama temelinde belirlenmesi biyoetiğin ceza hukuki yönlerinin düzenlenmesi açısından önemlidir.

Genel olarak, biyoloji, tıp, bilim ve teknolojinin yeni kazanımları sonucu ortaya çıkan ilişkilerin ceza hukuku yönünden düzenlenmesi, birçok biyoetik ihlalin suç olarak belirlenmesi, hukuk biliminin ve uygulamasının en önemli ve güncel görevlerindedir.

KAYNAKÇA:

1. Bioethics, Medicine and the Criminal Law. Vol 1. The Criminal Law and Bioethical Conflict: Walking the Tightrope. Edited by Amel Alghrani, Rebecca Bennett and Suzanne Ost. Cambridge University Press. 2013
2. Biyoloji ve tıbbın uygulanması bakımından insan hakları ve insan haysiyetinin korunması Sözleşmesi: İnsan hakları ve Biyotıp Sözleşmesi. Oviedo. Avrupa Konseyi. 1997.
3. Nürnberg süreci ve onun biyoetiğin gelişimine etkileri. Sevda Aydın Karimova. "Kanun" dergisi. Azerbaycan. Ekim. 2018.
4. Tıbbi ürün sahteciliği ve halk sağlığına tehditler içeren benzeri suçlar hakkında Sözleşme. Medicrime Convention. Avrupa Konseyi. 2011.
5. İnsan organlarının ticaretine karşı Sözleşme. Avrupa Konseyi. 2015.
6. Yapay zeka ve Vatandaşlık: etik ve hukuki sorunlar. Sevda Aydın Karimova. "Academic Researches in Social Sciences and Humanities". Gece Kitaplığı Yayınevi. Türkiye. Nisan. 2019.

Kadın Doğum Hekimlerinin Prenatal Tarama ve Süreç Yönetiminde Tutum ve Davranışlarının Tıp Etiği Açısından Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Figen Türkçapar

H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Etiği ve Tarihi
Doktora Programı Öğrencisi

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken'in danışmanlığında yürütülmekte olan doktora tez çalışmasının özetidir.

Prenatal tanı; fetüs veya embriyodaki hastalıkların doğum öncesi dönemde tespit edilmesi işlemidir. Bu sayede; mümkünse hastalığın doğum öncesi tedavisine, doğum sonrası gerekli önlemlerin alınmasına, annenin/ailenin hastalık durumuna hazırlanmasına, yasal sınırlar içinde ailenin isteği doğrultusunda gebeliğin sonlandırılmasına olanak sağlanmaktadır. Prenatal tanı ile ilgili zarar vermeme, yararlı olma, özerklik ve adalet gibi temel etik konularda taraflar; gebe kadın/ailesi, ileride insan olma potansiyeli olan fetüsler ve engelli bireylerdir. Girişimsel prenatal tanı testlerinin olası fetal ve maternal yan etkileri nedeniyle tanı ile ilişkili işlemlerin uygulanacağı risk gruplarının belirlenmesi amacıyla bazı tarama testleri kullanılmaktadır. Kadının/ailenin, gebelik süreci ile ilgili özerk seçimler yapabilmesi için "bilgilendirilmiş/aydınlatılmış" olmaları gereklidir.

Ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmalarda, uygulamada bu konunun yeterince yerine getirilmediği saptanmış olup, "bilgilendirme"nin şekli ve standartlarıyla ilgili kılavuzlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda tarama testlerine cffDNA analizi de eklenmiştir. Cff DNA erken gebelik haftalarında uygulanabilmesi, diğer tarama testlerine oranla daha güvenilir sonuçlar vermesi, dolayısıyla invazif tanı testlerine olan gereksinimi azaltması yanı sıra, reproduktif otonomiye geliştirmekte ve reproduktif seçimleri de kolaylaştırmaktadır. Bu durum kadının "bilmeme hakkı"nı da tehlikeye sokmaktadır. Ayrıca cffDNA yöntemi, diğer yöntemlerle saptanamayan anomalili fetusların tanınmasına ve buna dayalı olarak daha fazla gebelik terminasyonuna da neden olabilir. Bu nedenle "fetusun yaşama hakkı" gibi prenatal tanının tartışmalı konularını gündeme getirebilir. Terminasyon sayısındaki artış toplumda engelli bireylerin azalması ve bu konuda yapılacak araştırma desteği ve sosyal desteğin azalmasına, sonuçta toplumda halen yaşayan engelli bireylerin ve ailelerinin de zarar görmesine neden olabilir. Bu yeni teknolojinin sanayi tarafından reklam yoluyla halka duyurulması, ailelerin bu konudaki talep ve beklentilerinin artışına ve hekimin mesleki özerkliğine